

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

**ПРОБЛЕМИ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ
ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**DISASTER AND CRISIS PSYCHOLOGY
PROBLEMS**

Науковий журнал

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24824–14764ПР, видане 27.04.2021 року Міністерством юстиції
України

Журнал має категорію "Б" та входить до Переліку фахових видань України зі
спеціальності 053 - психологічні науки
(наказ МОН України № 530 від 06.06.2022 р.)

Електронна сторінка видання - <http://dcpp.nuczu.edu.ua>

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

✓	екстремальна психологія	✓	кризова психологія
✓	психореабілітація	✓	психокорекція

2023-2(6)

УДК 615.8+616-036.82

Л. Юрченко, доктор філософських наук, професор, доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін (ORCID 0000-0003-4957-338X)

О. Хорошев, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін (ORCID 0000-0002-3830-4072)

І. Логовський, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, (ORCID 0000-0002-3975-9503)

Т. Ващук, викладач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін (ORCID 0009-0007-7885-0987)

Національний університет цивільного захисту України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПЛОЩИНІ

Діалектична взаємодія екологічних і моральних цінностей своїм змістом охоплює і виражає загальну сутність людини, виходячи з потреб соціального розвитку. А конкретні екологічні цінності, що відповідають окремим сферам діяльності, вносять суттєву корекцію в конкретні напрямки її реабілітації. Сучасні екологічні цінності відображають рівень людської відповідності сучасному соціуму. Потреба в більш високій культурі ставлення до об'єктів природи, зумовлює більш високу ефективність будь-якої реабілітації, бо взаємодія з моральними цінностями, орієнтує на своєчасну і якісну їх реалізацію, тим самим конструктивно впливаючи на розвиток суб'єкта реабілітації. Без сумніву, що реабілітація повноцінніша в ході формування екологічного світогляду, відповідних стереотипів поведінки, активної життєвої позиції. В свою чергу, ці реалії та процеси складають інтелектуальне поле пошуку нових базових цінностей людського співжиття і світопорядку.

Екологічна етика проповідує повагу до природи через ненанесення зла, невтручання, справедливість і доброзичливість. Саме відповідальність людини за поведінку в біосфері, відмова від насильства має стати своєрідною відповіддю на виклик сьогодення, на відлуння в душах потерпілих нинішнього загострення соціальних криз. Екологічна етика поєднуючись з традиційним гуманізмом, входить в екологічну культуру як її складова.

Екологічна естетика поглиблює предмет своїх досліджень, поширюючи їх з естетичної насолоди на область відновлення психічної і фізичної рівноваги тих, що потребують допомоги. В практичному ключі відновлення психічного стану людини інтерпретує коло питань, пов'язаних з естетичною насолодою і естетичними потребами, цінностями, ідеалами; з питаннями естетики праці, дозвілля, дизайну і взагалі екологічної краси і гармонії.

Ключові слова: соціально-психологічна реабілітація, екологічні цінності, свідомість, етика, естетика.

Вступ. Дифеніція терміну «реабілітація» походить від латинського «rehabilitatio», тобто поновлення втраченого доброго імені, відновлення репутації. Реабілітація у науковій площині має широкий спектр трактувань. Що стосується

соціальної реабілітації, то її перспектива сягає стародавніх цивілізацій, де ранні практики та методи використовувалися для усунення функціональних обмежень, спричинених травмами чи хворобами.

Актуальність. Заслугує пильної уваги так звана реабілітація на природі. Опанування певних основних навичок взаємодії з об'єктами природи дає змогу пацієнтам відновити свою незалежність, свої фізичні і когнітивні функції та адаптуватися до нових обмежень, максимізуючи їхнє загальне благополуччя. Такі функції набагато краще спіймаються та фіксуються за умов порятунку та відновлення в доброму, екологічно повноцінному природному оточенні, в сприятливій екологічній ніші, а також в контакті з різноманітними природними об'єктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Основи сучасної реабілітаційної практики виникли наприкінці XIX – на початку XX ст., завдяки прогресу в ортопедії, неврології та фізіотерапії (Reinkensmeyer, 2019). Але сфера різних видів реабілітації швидкого зростає та розширюється під час воєн, оскільки велика кількість поранених та уражених потребують спеціалізованої допомоги, щоб відновити свої функціональні здібності та реінтегруватись у суспільство.

Сьогодні соціально-психологічна реабілітація є добре сформованою та науково обґрунтованою сферою, яка продовжує розвиватися з новими втручаннями, технологіями та міждисциплінарними підходами. Новітні дослідження та розробки в таких сферах, як нейроінженерія (Colin, 2021), нейропротезування (Gutiérrez-Martínez, 2020), робототехніка (Chellal, 2022), регенеративні процедури (Rose, 2018) мають потенціал значно вплинути на майбутнє реабілітаційної практики та

покращити результати впливу таких втручань.

Як свідчать результати проведеного літературного огляду методів та засобів реабілітації, дана тема обговорюється досить активно в академічному і прикладному полі. Але слід зазначити, що практиці відновлення суб'єкта саме в природному оточенні, приділяється недостатньо уваги. Певним винятком в даній ситуації є, хіба що, дослідження Роберта Джонса, який популяризував застосування фізичної терапії з елементами їхньої реалізації на природі в реабілітаційних програмах (Jones, 2015).

Саме даний аспект соціально-психологічної реабілітації був обраний за мету даної роботи.

Мета роботи — обґрунтувати застосування для відновлення фізичного та соціально-психологічного стану об'єкта реабілітації використання «лікування природою» для відновлення втраченої рівноваги в системі «людина-життєве природне середовище»; проаналізувати та узагальнити такий спосіб реабілітації в контексті відновлення пацієнтом своєї незалежності, своїх фізичних та когнітивних функцій в нерозривній єдності з природними об'єктами.

Цей процес передбачає комплексний підхід, який разом з іншими методами реабілітації поєднує досвід різних спеціалістів для вирішення унікальних потреб і проблем кожного пацієнта. При цьому частина фахівців, які надають реабілітаційні послуги, можуть бути представниками не лікарських спеціальностей: фізичні тренери, ергономи, психологи, екологи.

Для реалізації мети в роботі ставились завдання дослідити такі еколого-психологічні феномени реабілітаційного процесу:

- вивчення механізмів дії та взаємодії чинників природного характеру в ході активізації екологічної свідомості;

- розроблення немедикаментозних комплексних методів відновлювального процесу і стимуляції реабілітації завдяки осягненню канонів екологічної етики;

- розміння екологічної естетики як стимуляції реабілітації;

Методика дослідження: В процесі виконання завдань було залучено до використання такі методи: аналіз літературних джерел; індуктивне узагальнення наукових позицій та поглядів щодо реабілітаційних ініціатив вчених - фундаторів даної проблематики; дедуктивне виведення задач екологічної реабілітації та орієнтовних способів їхнього розв'язання; системний підхід у ході дослідження.

Результати. Поширених ініціатив у полі психо-фізичної реабілітації, що є дотичною до площини професійної або соціальної адаптації, із застосуванням фізичних вправ і природних факторів у комплексному процесі відновлення набуває феномен адаптації (Вакуленко, 2018). Особливо тонкої і психологічно виваженої взаємодії вимагають комунікаційні процеси під час вирішення завдань щодо організації психологічної і соціальної реабілітації професійного контингенту сектору безпеки та оборони України а також постраждалого населення. В даному випадку доцільно проводити стимуляцію соціальної

активності потерпілого з метою відновлення соціальних зв'язків з оточенням, зокрема природним.

Підтримка та відновлення функціонування особи у депресивних, адаптаційних, стресових та посттравматичних розладів, які виникли унаслідок хвороби, участі у бойових діях, надзвичайних ситуаціях, можливе і бажане із включенням живильної сили природи, тобто елементів екологічної реабілітації. Формування навичок конкретної практичної діяльності з піклуванням про природні об'єкти несе в собі великий відновлюваний зміст.

Механізм дії реабілітаційних факторів в ході активізації екологічної свідомості суб'єкта.

Досліджувати становлення екологічної свідомості як реабілітаційного фактора необхідно, враховуючи її комплексний, а з іншого боку - особистісний характер. Екологічна свідомість складається двома шляхами: стихійним та свідомим, які впливають на культуру людини як єдиний цілісний процес. Не можна уявляти свідомість людини за принципом «*tabula rasa*» та здійснювати її екологічне формування, виходячи з суто просвітницьких цілей. У процесі екологічної реабілітації доводиться працювати не з чистою свідомістю, а уже зі сформованим світоглядом по відношенню до природи, що склалася переважно стихійним шляхом.

Провідним компонентом такого цілісного системного утворення як екологічна свідомість правомірно вважати екологічні цінності. У залежності від того, на яку частину структури відношення суб'єкта до об'єкта робиться акцент, цінність може мати подвійне вираження. З

одного боку, цінність є предметне чи інше природне явище дійсності, реально значиме для суб'єкта. З іншого боку, цінність — це явище свідомості суб'єкта, що відображає його зацікавлене ставлення до визначеної природної ситуації. Цінність, як ідеально-зацікавлене відображення ситуації, направляє реальний процес відновлення суб'єкта на матеріалізацію оточуючого природного середовища.

Основою ціннісного підходу до реабілітаційного відновлення є незадоволення і потреба. Ці дві складові визначають інтенсивність соціального суб'єкта, що, в свою чергу проектує позитивні характеристики бажаної екологічної ситуації та конструктивні шляхи, які ведуть до неї. Варто зауважити, що більш абстрактні екологічні цінності орієнтують, а більш конкретні регулюють поведінку суб'єкта. Ефективність функцій екологічних цінностей залежить від рівня їхнього усвідомлення суб'єктом, його моральної ціннісної орієнтації.

Поява трактування екологічних цінностей як методу встановлення природної рівноваги особи вірогідно була виразом зацікавлено-діяльнісного відображення у свідомості людей перших несприятливих екологічних ситуацій. З розвитком людини, а отже, з розширенням впливу на природу, з'являються нові екологічні цінності, що узагальнюються і систематизуються до глобального масштабу. Це відображається у найбільш загальних і ідеальних екологічних цінностях, наприклад забруднені води або чисте повітря на всій Землі.

Специфіка екологічної цінності як реабілітаційного інструменту

обумовлюється, з одного боку, специфікою об'єктів оцінки — об'єктів природи, їхньою складністю, різноманіттям зв'язків. З іншого боку, специфіку екологічних цінностей визначає екопсихологічна потреба суб'єкта, його зацікавленість в оптимальному функціонуванні природних систем.

Реабілітаційні екологічні цінності, знаходячись в абстрактній ієрархії, коригуються щораз конкретною ситуацією, конкретною екологічною потребою певного суб'єкта. Але через свою абстрактність вона може здаватися віддаленою від прямих, конкретних практичних дій реабілітації. Ефективність вищої екологічної цінності укладається в її пробуджуючій, актуалізуючій здатності оздоровлення. Глобалізація цієї цінності створює можливість передбачати загальний результат екологічних діянь — наслідок, сублімований на рівні всієї біосфери — загрозу біологічної деструкції всього людства.

Комплексні методи реабілітації завдяки досягненню канонів екологічної етики.

Всі види живої природи мають рівноцінну з людиною внутрішню цінність, ті ж моральні права, а Земля — поки що єдиний дім для тих і для інших. Екологічна етика ще неспроможна сьогодні привернути належну увагу до себе з боку розробників методів реабілітації постраждалого населення. Але слід розуміти, що найбільш серйозний вид ураження — забруднення розуму і серця. І криза фізіологічна і психічна — це, насамперед, моральна криза і вона вимагає морального вирішення.

Деякі прибічники антропоцентризму вважають

екологічну етику, засновану на піднесенні цінностей природи до рівня людини, непотрібною, так як зберегти природу можливо, як і раніше ставлячи на перше місце інтереси людини. В такому випадку результатом антропоцентричного (гуманістичного) підходу до екологічної етики в дійсності є взагалі не екологічна етика, а етика користування навколишнім середовищем (Юрченко, 2009). Особливо яскраво ця тенденція проявляється тоді, коли ресурси природи намагаються використати тільки як рекреацію постраждалого населення, забуваючи про те, що це потужний реабілітаційний ресурс відновлення та повернення до життя хворих і знедолених. Адже дійсно існує величезна різниця між усвідомленням того, що даний природний об'єкт цінується заради його самого і відчуттям того, що об'єкт не можна руйнувати, оскільки він ще знадобиться людям.

Етика зовсім не трактат про те, що є, і не про те, як саме чинить людина в повсякденному житті; а саме про те, як вона повинна діяти, щоб зберегти свою людську гідність. Ігнорування цього основного призначення екологічних обставин і є чи не єдиним джерелом багатьох помилок у розумінні проблем екологічного співжиття на лоні природи.

Етика природи змушує думати і зважувати — чи дозволяє внутрішнє право збирати всі плоди, до яких дотягується власна рука, чи залишати незайманим як прекрасне, що допомагає вижити і вселяє надію. Вважаємо, що екологічна етика складається із трьох базових елементів: системи вірувань, морального ставлення і набору

правил, обов'язків і стандартів характеру. Це є саме тим, що обумовлює психічну рівновагу і стійкість ураженого хворобою або травмою пацієнта.

Аналіз і узагальнення сучасних характеристик екологічної етики дає змогу визначити наступні елементи цього феномену як ефективного інструментарію реабілітації:

— моральний критерій, заснований на «міжособистісних» відносинах між людьми і іншими частинами природних систем;

— відображення в нашій свідомості і поведженні морального критерію по відношенню до природних систем;

— система оцінювання природних ресурсів, що підкреслює властиві їм внутрішні нееконімічні цінності і відповідних відношень у системі «людина-навколишнє природне середовище».

Американський екофілософ Х. Ролстон III пропонує такі принципи екологічної етики, що об'єднують предметне поле етики, медицини, реабілітації: чим більш рідкісними, унікальними, тендітними є природні об'єкти, тим делікатніше з ними варто поводитися; чим життя є більш чуттєве, тим більше його варто поважати; полюби навколишню природу як самого себе; думай про природу як про співтовариство, а не як про «комору товарів» (Rolston, 1994).

Екологічна естетика як потужний фактор реабілітації

Екологічна естетика своїми специфічними засобами досліджує проблему взаємозв'язків людини і природи в контексті культури. Для того, щоб краще зрозуміти і показати моральний зміст краси природи, її животворну силу на уражений організм пацієнта, звернемося до

яскравих думок і поглядів на дане питання відомих психологів та філософів.

І.Кант, міркуючи про красу природи, знаходив споріднення краси природи з мораллю. Він писав: «...є підстави припускати, що в того, кого безпосередньо цікавить краса природи, маються принаймні задатки морального способу думки» (Кант, 2007]. На його думку, прекрасне – це символ морального добра. Краса природи свідчить про її моральний зміст, тобто краса і мораль – це одне і те ж. Дика природа є найбільш красивою і моральною частиною природи. Сприйняття краси є моральним тестом. За Г. Гегелем моральність повинна виступати у формі краси (Гегель, 2019). Отже, можемо говорити про ідеальну сутність краси як добра й істини і розглядати це одним з основних підходів у психічній та фізичній реабілітації. Природа має особливу силу морального тяжіння. Можливо, це зумовлюється тим, що за її естетичним прекрасним стоїть вищий ідеальний початок. Жовтий нарцис лікує душу і поліпшує світ одним своїм існуванням. Втрата як природної, так і мистецької краси є втрата загального добра у світі, і нашим обов'язком є зберегти ці феномени як підґрунття реабілітаційної практики.

Звичайно, краса природи приносить нам задоволення (утилітарна корисність), але її цінність не може бути зведена лише до відчуття задоволення. Красу природних об'єктів потрібно цінувати саму по собі і заради вкладеного в неї добра. У міру того, як людина поринає в переживання прекрасного ландшафту, відбувається відродження божественного початку в її душі,

зростає духовність. Красивий ландшафт має душу. Як вважає німецький філософ Ф. Новаліс, ландшафт є ідеальне тіло особливого роду душі (Schulz, 2012). І не випадково звичайний опис Раю – це краса недоторканої, незайманої природи.

Красиве місце в природі можна розглядати як цінність для досягнення почуттєвого задоволення і як інструмент оздоровчого ефекту. Але тільки в випадку «незацікавленого» погляду природні об'єкти можуть цінуватися заради своїх естетичних якостей (що і є моральним), а зовсім не як знаряддя для досягнення яких-небудь цілей людини. Незацікавленість як основа естетичного оцінювання сприяє визначенню позиції, яка ставить на другий план егоїстичний інтерес і думки про використання природи. А на перше місце виводить естетичні якості, цінності самі по собі. І саме ця грань естетичного відчуття дає людині спокій і рівновагу. І невідомо, існував би цей світ людей задушевних і сердечно-щирих, здатних на самопожертву і зречення, якби не була природа такою надзвичайно красивою.

Якщо для мистецтва базовим є почуття краси, то для природи переважне значення має поєднання концептуально-прекрасного й естетичного. Тут доречним є введення терміну — «відновна краса», чия суть полягає в розумінні функціональності, доцільності природи.

Основою естетичного ставлення до природи є фундаментальна загальнолюдська туга за прекрасним. Отже, естетика природи і художня естетика — різні форми вираження того самого виду творчої активності в

ході реабілітації. У рамках естетики природи все екологічно відповідне людині можна оцінити як естетичне. Естетична оцінка природи розвиває екологічну чутливість, сприяє встановленню гармонійних зв'язків між пацієнтом і навколишнім середовищем.

На особливості естетичного сприйняття природи впливає психофізичний стан спостерігача. В цьому зв'язку виникає питання про те, чи можливо в природі потворне. Виходячи з положень екологічної естетики, думається, що все природне естетично цінне. До потворного можна віднести тільки ті природні феномени, у яких порушені життєві процеси.

Результати. Отже, система екологічних цінностей є необхідною складовою і інструментом формування прагнення до життя і в більш широкому вимірі зостання культури пацієнта в ході реабілітації. Культурою не можна позначити лише рівень досягнутого (визначених опредмечених цінностей), забуваючи про ідеальні (орієнтуючі) цінності та межі наближення до них на практиці. Цей градієнт рівнів стимулює процес реабілітаційної динаміки потерпілої особи.

Аналіз наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми становлення екологічної етики як потужного методу реабілітації, дозволяє виділити наступні основні положення і моменти:

– головною особливістю екологічної етики є створення серед потерпілих, внутрішніх "табу", що забороняють появі жорстокості і насильства;

– екологічну етику можна вважати свого роду інструментом для

з'ясування нових взаємостосунків толерантності, на перший погляд незрозумілих і непередбачуваних;

– екологічна етика породжує екологічний гуманізм, що поширюючись переходить в ідеологію взаємопідтримки.

Етичну і естетичну складові екологічної культури ні в якому разі не можна розводити. Їх доцільно інтегрувати в оптимальному вирішенні будь-якої прикладної психологічної проблеми.

Дослідження феномену екологічної естетики в процесі реабілітації проводилось за двома основними лініями. За першою, природа — це сукупність природних об'єктів та явищ. Тут задача — дослідження естетичних якостей цих об'єктів на основі внутрішнього спостереження, аналізу, індивідуального смаку. Друга лінія виходить з визначення природи як сукупності об'єктів та явищ, зовнішніх стосовно пацієнта. В даному випадку увага зосереджувалась на аналізі онтологічних якостей естетичного об'єкта, його зовнішнього впливу на пацієнта. Але у обох випадках природне середовище виступає як естетичний об'єкт і являє собою єдність почуттєвої і осмисленої краси.

Обговорення результатів. Отже, екологічна свідомість виступає регулятором екологічності у взаємовідносинах в системі «природа—суб'єкт відновлення», тобто основним важелем формування психічної рівноваги завдяки природі.

В особистому аспекті екологічна складова світогляду реалізується в процесі засвоєння особою екологічної культури епохи. Цей процес не є жорстко зафіксованим у часі. В екологічну складову світогляду

можуть входити установки відношення до природи, характерні для минулих епох, що ввійшли до світогляду особи реабілітації як за допомогою теоретичного пізнання, так і на рівні буденного знання, в основному у вигляді звичаїв, підсвідомих заборон, традицій тощо. Вирішуючи світоглядні питання, створюючи цілісну картину світу, людина включається в процес духовно-практичного пізнання природи, поєднуючи процес пізнання і процес регуляції соціально-психологічної рівноваги особи.

Досліджуючи норми і принципи екологічної етики як потужного інструмента реабілітації, слід зазначити, що етика взагалі ніколи не була відірвана від природи. Необхідність спільної праці і соціальної гармонії стверджувалася прикладами з життя об'єктів природи. Боротьба в природі значною мірою обмежена боротьбою між різними видами; але для існування кожного виду взаємна допомога є загальне правило.

Взаємодопомога постраждалих — важливий фактор природи, і можна вважати цілком доведеним, що це завжди веде до прогресивного розвитку стану об'єкта реабілітації. Сучасна етологія і концепція коєволюції багато в чому підтверджують ці думки.

Сьогодні, коли людина одержала значну силу і владу над природним середовищем, особливо гостро постала проблема встановлення гармонії з ним. Можна сказати, що етика в екологічному відношенні — це обмеження волі та дій у боротьбі за існування, так звані «табу», які забороняють та виховують певні стереотипи поведінки. Її принципи як відновного механізму для потерпілих

будуть ще предметом дебатів не одне десятиліття.

Концепція гармонії наповняється в екологічній естетиці моральним змістом, що не дозволяє людині перетворитися в екологічного тирана. Екологічна естетика виходять із принципу повноти, відповідно до якого культура покликана не тільки виправляти, але і виховувати те, що не під силу жодному іншому методу реабілітації. Одним із його результатів є виникнення мистецтва природно-художньої реабілітації, таких як балету на лоні природи, паркової скульптури, японського саду, що трактує єдність природи, макрокосмосу і мікрокосмосу потерпілого.

Висновки. Психологічну стійкість та рівновагу пацієнта зумовлюють більш за все моральні мотивування екологічного світосприйняття. Екологічна складова світогляду включає, поряд з теоретичними знаннями про взаємодію природи та людини, також емоційні і ціннісні установки особистості у сприйнятті життєдайної сили природи.

Екологічна етика як фактор реабілітації базується на двох фундаментально розбіжних ідеологіях — піклування про індивідуальних живих істот як прямих об'єктів моральної уваги і турботу про людину, що знаходиться в лоні природи, де вона черпає наснагу до життя. В обох випадках розвиток екологічного впливу починається не з наукових аргументів, а з відчуття солідарності з природою, благоговіння перед нею.

Екологічна етика проповідує повагу до природи через ненанесення зла, невтручання, справедливості і доброзичливості. Більш того, повага

до природи – це таке почуття, що ми відчуваємо незалежно від того, любимо природу чи ні.

Саме відповідальність людини за поведінку в біосфері, відмова від насильства має стати своєрідною відповіддю на виклик сьогодення, на відлуння в душах потерпілих нинішнього загострення соціальних криз.

Навіть стислий аналіз попередніх досліджень показав, що екологічна естетика поглиблює предмет своїх досліджень, поширюючи їх з естетичної насолоди на область відновлення психічної і фізичної рівноваги тих, що потребують допомоги. В практичному ключі відновлення психічного стану людини інтерпретує коло питань, пов'язаних з естетичною насолодою і естетичними потребами, цінностями, ідеалами.

Література

1. Reinkensmeyer, David J. Analysis of the state of neuroengineering and rehabilitation. *Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation* 16 (1), 2019, с. 144. doi:10.1186/s12984-019-0610-0.
2. Gutiérrez-Martínez, Josefina; Toledo-Peral, Cinthya; Mercado-Gutiérrez, Jorge; Vera-Hernández, Arturo; Leija-Salas, Lorenzo Neuroprosthesis Devices Based on Micro- and Nanosensors: A Systematic Review. *Journal of Sensors*, 2020. с. doi:10.1155/2020/8865889.
3. Simon, Colin; Bolton, David A. E.; Kennedy, Niamh C.; Soekadar, Surjo R.; Ruddy, Kathy L. Challenges and Opportunities for the Future of Brain-Computer Interface in Neurorehabilitation. *Frontiers in Neuroscience*, 2021.15. doi:10.3389/fnins.2021.699428.
4. Chellal, Arezki Abderrahim; Lima, José; Gonçalves, José; Fernandes, Florbela P.; Pacheco, Fátima; Monteiro, Fernando; Brito, Thadeu; Soares, Salviano. Robot-Assisted Rehabilitation Architecture Supported by a Distributed Data Acquisition System, 2022. 22 (23). с. 9532. doi:10.3390/s22239532.
5. Rose, L. F.; Wolf, E. J.; Brindle, T.; Cernich, A.; Dean, W. K.; Dearth, C. L.; Grimm, M.; Kusiak, A. The convergence of regenerative medicine and rehabilitation: federal perspectives, 2018. 3 (1). с. 1–7. doi:10.1038/s41536-018-0056-1.
6. Sir Robert Jones: orthopaedic surgeon and war hero. *International Orthopaedics*, 2015. 39 (5). с. 1021–1025. doi:10.1007/s00264-014-2603-8
7. Л.О. Вакуленко, В.В. Клапчук, Д.В. Вакуленко та ін. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії (укр). Тернопіль: ТДМУ: Укрмедкнига, 2018. с. 372.
8. Юрченко Л.І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки: Монографія / Л.І. Юрченко. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2008. 296 с.
9. Rolston III Holmes. Environmental business: an ethic for commerce, *Planet in peril*. // *Essays in environmental ethics*, Harcourt Brace Company. Orlando, 1994. P. 149—173.
10. Іммануїл Кант. Естетика. Переклад з німецької Богдана Гавришківа. Львів: Аверс, 2007. 380 с.
11. Г.В.Ф. Гегель. Феноменологія духу [пер. з нім. П.Таращук]. Фоліо, 2019. 476 с.
12. Gerhard Schulz. *Novalis: Leben und Werk Friedrich von Hardenbergs*. C.H.Beck, 2012. 305 с.

L. Yurchenko, Doctor of Philosophy, professor, associate professor of the department of social and humanitarian disciplines

O. Khoroshev, Ph.D. (historical sciences), associate professor Department of Social and Humanitarian Disciplines.

I. Logovskiy, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, senior lecturer of social disciplines and humanities.

T. Vashchuk, instructor, social disciplines and humanities faculty National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv (Ukraine)

SOCIO-PSYCHOLOGICAL REHABILITATION IN THE ECOLOGICAL PLANE

The dialectical interaction of ecological and moral values covers and expresses the general essence of a person based on the needs of social development. And specific ecological values corresponding to individual spheres of activity make a significant correction in specific directions of its rehabilitation. Modern ecological values reflect the level of human conformity to modern society. The need for a higher culture of attitude towards objects of nature determines the higher efficiency of any rehabilitation, because interaction with moral values orients to their timely and high-quality implementation, thereby constructively influencing the development of the subject of rehabilitation. There is no doubt that rehabilitation is more complete during the formation of an ecological worldview, appropriate stereotypes of behavior, and an active life position. In turn, these realities and processes constitute an intellectual field for the search for new basic values of human coexistence and world order.

Environmental ethics preaches respect for nature through non-harm, non-interference, justice and benevolence. It is the human responsibility for behavior in the biosphere, the renunciation of violence, that should become a kind of response to the challenge of the present, to the echoes in the souls of the victims of the current worsening of social crises. Ecological ethics, combining with traditional humanism, is part of ecological culture as its component.

Ecological aesthetics deepens the subject of its research, extending them from aesthetic pleasure to the area of restoring the mental and physical balance of those in need of help. In a practical sense, the restoration of the mental state of a person interprets a range of issues related to aesthetic pleasure and aesthetic needs, values, ideals; with issues of aesthetics of work, leisure, design and generally ecological beauty and harmony

Keywords: socio-psychological rehabilitation, ecological values, consciousness, ethics, aesthetics

References

1. Reinkensmeyer, David J. Analysis of the state of neuroengineering and rehabilitation. *Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation* 16 (1), 2019, s. 144. doi:10.1186/s12984-019-0610-0. [in English].

2. Gutiérrez-Martínez, Josefina; Toledo-Peral, Cinthya; Mercado-Gutiérrez, Jorge; Vera-Hernández, Arturo; Leija-Salas, Lorenzo Neuroprosthesis Devices Based on Micro- and Nanosensors: A Systematic

Review. *Journal of Sensors*, 2020. s. e8865889. doi:10.1155/2020/8865889. [in English].

3. Simon, Colin; Bolton, David A. E.; Kennedy, Niamh C.; Soekadar, Surjo R.; Ruddy, Kathy L. Challenges and Opportunities for the Future of Brain-Computer Interface in Neurorehabilitation. *Frontiers in Neuroscience*, 2021. 15. doi:10.3389/fnins.2021.699428. [in English].

4. Chellal, Arezki Abderrahim; Lima, José; Gonçalves, José; Fernandes, Florbela P.; Pacheco, Fátima; Monteiro, Fernando; Brito, Thadeu; Soares, Salviano. Robot-Assisted Rehabilitation Architecture Supported by a Distributed Data Acquisition System, 2022. 22 (23). s. 9532. doi:10.3390/s22239532. [in English].
5. Rose, L. F.; Wolf, E. J.; Brindle, T.; Cernich, A.; Dean, W. K.; Dearth, C. L.; Grimm, M.; Kusiak, A. The convergence of regenerative medicine and rehabilitation: federal perspectives, 2018. 3 (1). s. 1–7. doi:10.1038/s41536-018-0056-1. [in English].
6. Sir Robert Jones: orthopaedic surgeon and war hero. *International Orthopaedics*, 2015. 39 (5).s. 1021–1025. doi:10.1007/s00264-014-2603-8 [in English].
7. L.O. Vakulenko, V.V. Klapchuk, D.V. Vakulenko ta in. Osnovy reabilitatsii, fizychnoi terapii, erhoterapii (ukr). Ternopil: TDMU: Ukrmedknyha, 2018. s. 372. [in Ukrainian].
8. Yurchenko L.I. Ekolohichna kultura v konteksti ekolohichnoi bezpeky: Monohrafiia / L.I. Yurchenko. Kyiv: Vyd. PARAPAN, 2008. 296 s. [in Ukrainian].
9. Rolston III Holmes. Environmentalbusiness: anethicforcommerce, Planetinperil. // Essaysin environmental ethics, Harcourt Brace Company. Orlando, 1994. P. 149—173. [in English].
10. Immanuel Kant. Estetyka. Pereklad z nimetskoi Bohdana Havryshkiva. Lviv: Avers, 2007. 380 s. [in Ukrainian].
11. H.V.F. Hehel. Fenomenolohiia dukhu [per. z nim. P.Tarashchuk]. Folio, 2019. 476 s. [in Ukrainian].
12. Gerhard Schulz. Novalis: Leben und Werk Friedrich von Hardenbergs. C.H.Beck, 2012. 305 s. [in Deutsch].

Надійшла до редколегії: 20.10.2023

Прийнята до друку 25.10.2023